

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ
ОСВІТИ

ДІАГНОСТИКА Й РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОСТІ В ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка 2 курсу 261М групи
Спеціальності 013 Початкова освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Початкова освіта
Щербачук Людмила Вікторівна

Керівник к.пед.н. Ільїна Н.В.

Рецензент к.пед.н., доцент Денисенко В.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Психолого-педагогічне вивчення обдарованості в дітей молодшого шкільного віку	7
1.1. Теоретичні засади вивчення обдарованості як психологічного феномену.....	7
1.2. Ознаки та види обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.....	13
1.3. Психологічні особливості розвитку обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.....	24
РОЗДІЛ 2. Організаційно-методичні засади процесу діагностики та розвитку обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.....	28
2.1. Методи та прийоми дослідження прояву обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.....	28
2.2. Аналіз результатів дослідження прояву обдарованості в дітей молодшого шкільного віку.....	30
2.3. Рекомендації та шляхи..... покращення роботи з обдарованими дітьми.....	39
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	53
Додаток А. Лист запитань до тесту за методикою Хаана і Каффа.....	53
Додаток Б. Приклади проходження тесту за методикою Хаана і Каффа	59
Додаток В. Результати дослідження за методикою Хаана і Каффа.....	62
Додаток Г. Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини.....	63

Додаток Д. Приклади проходження тесту визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей.....	65
Додаток Е. Результати дослідження за тестом визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей.....	72
Додаток Ж. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	73

ВСТУП

Поняття обдарованості завжди цікавило багатьох фахівців різних галузей: педагогів, соціальних працівників, психологів, культурологів, мистецтвознавців та інших спеціалістів. В існуючій системі освіти з часом відбулися певні зміни. Направленість школи на особистісно-орієнтовані, гуманістичні, а також на розвивальні освітні технології перевернули відношення до учнів, у яких проявляються незвичайні здібності.

Актуальність. Проблема своєчасного виявлення та подальшого розвитку обдарованості на сьогоднішній день стає щораз актуальнішою. Це найбільш пов'язано з певними вимогами суспільства в особливій творчій особистості. За давніх часів стало відомо, що найбільшого процвітання здобувають ті держави, які мають висококваліфікованих робітників у тій чи іншій області діяльності, тобто справді мається на увазі розумовий потенціал кожної країни, підготовку працівників, здатних засновувати нові технології, удосконалювати виробництво і розвивати своєрідну культуру відносно суспільних вимог.

Обдаровані діти – це ресурс, з якого формується інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту різних народів складають яскраві, оригінальні та творчі індивіди. Щоб це приховане національне багатство захистити й збагатити, треба вміти відбирати таких дітей, підтримувати їх в пошуку себе й правильно оцінювати їхній розвиток.

В сучасному суспільстві обдаровані діти повинні розглядатися як загальнонаціональна спадщина й сподіватися на своєрідні соціальні права. Такі діти мають бути одиницею спеціальних педагогічних і соціальних програм.

Одним з головних завдань поліпшення системи освіти є передчасний вияв, навчання і виховання обдарованих дітей. Проте, за

недостатнього рівня психологічної підготовки педагогів у роботі з дітьми, що виявляють оригінальність в своєму мисленні і поведінці, це може привести до неправильної та неточної оцінки їх індивідуальних якостей, а також всіх їх вчинків.

Проблема обдарованості висвітлена в роботах багатьох відомих закордонних і вітчизняних психологів, таких як: Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Керрол, Ж. Брюно, Б. Блум. У працях Л. Виготського обдарованість висвітлюється як генетично обумовлений компонент здібностей, що розвивається у відповідній діяльності. Б. Теплов розуміє обдарованість як сполучення здібностей, від яких залежить можливість досягнення успіху у виконанні тієї або іншої діяльності. Д. Узнадзе, О. Подьяков, О. Запорожець вивчали психологічні аспекти розвитку творчих здібностей у дітей молодшого шкільного віку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дипломну роботу виконано в межах теми науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету Херсонського державного університету «Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності сучасного педагога дошкільної та початкової освіти». Тему магістерського дослідження затверджено на підставі рішення вченої ради Херсонського державного університету (протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року) наказом 1069-Д від 02 листопада 2020 року.

Мета дослідження: дослідити процес діагностики та розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичну та методичну літературу з теми дослідження.
2. Висвітлити психолого-педагогічні аспекти вивчення обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

3. Розкрити методи та прийоми дослідження обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

4. Дослідити прояви обдарованості у дітей молодшого шкільного віку

5. Сформулювати рекомендації педагогам, батькам, психологам щодо роботи з обдарованими дітьми.

Об'єкт дослідження: обдарованість як психологічне явище.

Предмет дослідження: ознаки вияву обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження:

- теоретичні: проаналізувати наукову літературу, узагальнити та систематизувати отриману інформацію;

- емпіричні: психодіагностичні методи, методи статистичного аналізу отриманої інформації.

Отримані результати магістерської роботи мають **наукову новизну**, яка полягає в аналізі феномену обдарованості і психологічних особливостей вияву обдарованості у дітей молодшого шкільного віку.

Практичне значення: психологічні рекомендації та підсумки дослідження можуть бути застосовані практичними психологами, батьками, педагогами в роботі з обдарованими дітьми.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» та були відображені в збірнику матеріалів конференції у публікації «Підготовка вчителів до роботи з обдарованими дітьми».

Структура роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг - 73 сторінок, опрацьовано наукових джерел – 42.

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОБДАРОВАНОСТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Теоретичні засади вивчення обдарованості як психологічного феномену

Поняття «загальна обдарованість» вперше розкрив англійський психолог Ф. Гальтон ще у XIX ст. Під загальною обдарованістю розумілась певна здібність людини, від якої залежить здатність отримання більшого чи меншого успіху у здійсненні певної професійної діяльності [7]. У середині XX ст. підвищилась цікавість дослідників до проблеми обдарованості. Особливості обдарованості стали поєднувати в основному з науковим мисленням. Дослідження були направлені винятково на чинники, які утворюють складову обдарованості для їх вимірювання.

У світовій психологічній думці з часом було визначено певні підходи до проблеми обдарованості, які можна поділити на чотири групи:

- біологічний підхід (М. Газзаніг, Дж. Леві, Р. Сперрі, О. Лурія);
- системний підхід (Р. Стернберг, Г. Гарднер, Дж. Рензуллі);
- психометричний підхід (Ф. Вернон, Г. Айзенк, Дж. Томпсон, Дж. Гілфорд);
- когнітивний підхід (Дж. Фрост, Л. Кронбах, Ч. Спірмен).

Протягом певного часу у визначенні поняття інтелектуальної обдарованості виявилася певна кількість нових наукових підходів, які зв'язані з дослідженням механізмів мудрості, компетентності й таланту.

В українських та російських школах психології в ХХ ст. проблема обдарованості вивчається за різними аспектами, а також виділяють певні етапи її розвитку [9].

Перший етап (20-30 рр. ХХ ст.) пов'язують з психометричними дослідженнями обдарованості, що тоді усвідомлювалася як високий рівень інтелекту (М. Соколов, Є. Гур'янов, А. Смірнов).

Другий етап (40-50 рр. ХХ ст.) - психологія обдарованості аналізується як теоретична проблема. Здібності позначають як ознаку, що виділяє одну людину від іншої. Обдарованість пояснюють як якісно особливе поєднання здібностей властивостей, від яких теж залежить успішність діяльності [13].

Суттєвий вплив у дослідження проблеми обдарованості протягом 60-70 рр. ХХ ст. вніс Н. Лейтес. Він, провівши дослідження, виявив обдарованості в дитячому віці, виділив загальну (розумову) і спеціальну (музичну, художню) обдарованість. У подальші роки стрімко досліджують різні аспекти творчої (Д. Богоявленська), математичної (В. Крутецький), музичної (Б. Теплов) та інших різновидів обдарованості.

На сучасному етапі процес вивчення обдарованості та здібностей характеризується системним підходом. Про складність та багатозначність проблеми обдарованості доводить різноманіття визначень слова «обдарованість». Існує кілька варіантів визначення цього поняття:

- 1) специфічне поєднання здібностей, що становлять успіх здійснення діяльності;
- 2) загальні здібності, що забезпечують широкий спектр можливостей людини, ступінь та особливість її діяльності;
- 3) інтелект або розумовий потенціал;
- 4) комплекс задатків, характеристика рівня виявлення та оригінальності закладених природою здібностей;
- 5) схильність до талановитості [16].

У сучасній психології не виділяється єдиної тенденції до проблеми обдарованості. Відомі науковці проводять дискусії про визначення основних ознак поняття «обдарованість», методів визначення обдарованих, складові обдарованої особистості, сутності обдарованості та інше.

Великої популярності набуло визначення психолога В. Штерна. Обдарованість - це єдина можливість індивіда свідомо направляти своє мислення на певні вимоги; це загальна можливість психіки налаштовуватися на нових цілі і умови життя [22].

В. Моляко визначає «обдарованість» як явище загального користування, вона є біологічний і психічний потенціалом кожної дитини, який дає можливість існувати фізично та досягати в соціумі значних успіхів [39]. Учений характеризує обдарованість як системне формування особистості, що координує, стимулює, регулює творчу діяльність, обумовлює пошук таких рішень, які допомагають людині якнайкраще адаптуватися до світу, соціуму й до самої себе.

Виходячи з вище сказаного, обдарованість – це визначена частина вроджених і здобутих з досвідом здібностей людини пристосовуватися до життя.

Головною складовою обдарованості є здібності. Здібності характеризуються такими ознаками, як:

- вони є гарантом успіху людини в її діяльності;
- виділяють одну людину від іншої;
- здібності не можна зводити до навичок, знань й умінь.

Здібності - індивідуально-психологічні можливості людини, які є чинником вдалого виконання діяльності, а також легко і швидко засвоюються [36].

Аналіз здібностей здійснюється на основі таких трьох підходів:

1) Теорія набутих здібностей – засновником цієї теорії є філософ Клод Гельвецій. Він вважав, що геніальність на будь-якому рівні можна виховати.

2) Теорія спадковості – одним з її представників є Ф. Гальтон. Він розглядає здібності як біологічне явище, які залежать від спадковості;

3) Підхід, представники якого вважали, що вродженими є тільки анатомо-фізіологічні якості. Прогресував здебільшого у вітчизняній радянській психології [40].

Здібності характеризують за допомогою якісних і кількісних характеристик.

Якісними є спеціальні та загальні здібності. Спеціальні допомагають здобути високих успіхів у спеціальній галузі діяльності, таких як музична, математична і т.д. Загальні здібності забезпечують легкість і швидкість в різних видах діяльності й засвоєнні знань.

Кількісні характеристики здібностей виявляються за допомогою певних вправ і тестів. Наприклад, для визначення кількісного показника розвитку інтелектуальних здібностей використовують спеціальний тест.

Розвиток здібностей здійснюється в три етапи:

1) дитина з'являється на світ з незакінченим встановленням функціональних систем психічної діяльності, що розвиваються протягом тривалого часу.

2) подальший розвиток відбувається відповідно з соціальними формами діяльності;

3) розвиток здібностей здійснюється за допомогою індивідуальних цінностей [12].

У складі здібностей важливе місце займають опорні властивості, без яких вияв здібностей повністю неможливий, і провідні властивості, які визначають верхню межу розвитку здібностей. Основою структури здібностей виступають задатки, а також операції реалізації здібностей.

Дитина народжується саме з задатками, тобто такими властивостями будови мозку, органів чуття і руху, які є передумовами розвитку здібностей. На основі одних і тих самих задатків можуть з'являтися різноманітні здібності й це залежить від потреб певної діяльності. Наприклад, бездоганна зорова пам'ять, спостережливість можуть бути складовими здібностей не тільки художника, слідчого, але й спеціалістам інших галузей [35].

Чи стануть задатки здібностями, залежить від індивідуальних властивостей та від історичних умов, від потреб навколишнього суспільства, адже здібності починають розвиватися саме коли їх потребує суспільство.

Здібності щільно пов'язані з тим, наскільки є стійким потяг людини до певної діяльності. Успіхи дитини у певній діяльності забезпечуються комплексом певних здібностей. Їх об'єднують у певні види:

- певні інтелектуальні здібності;
- художні й образотворчі здібності;
- психомоторні здібності;
- комунікативність і лідерство;
- конкретні досягнення;
- творчість і продуктивна діяльність [18].

Такий підхід допомагає ще у молодшому шкільному віці виокремити ті напрямлення та уподобання, які стосуються природно закладеним передумовам здібностей.

Вивчаючи здібності, В. Шадриков започаткував поняття «загальна обдарованість», адже, на його думку, не існує, музичних, кулінарних, педагогічних здібностей.

Загальна обдарованість - ступінь розвитку загальних можливостей, що визначає діапазон дій, у яких людина здатна досягти значних успіхів.

Головні засади здібностей цілком пов'язані з методами їх діагностики. Переважна більшість емпіричних досліджень направлені на

виявлення загальних здібностей. Широкої популярності набула теорія інтелектуального порогу. Згідно з нею, для успішного засвоєння кожної діяльності необхідний конкретний рівень інтелекту, а подальший успіх обумовлений іншими індивідуально-психологічними особливостями [1].

В працях психолога С. Рубінштейна викладена думка про те, що розвиток здібностей здійснений по спіралі: здійснення можливості (здібності одного рівня) відкриває нові здібності для слідуючого розвитку здібностей вищого ступеня.

Значний рівень розвитку загальних або спеціальних здібностей оцінюють як загальну або спеціальну обдарованість.

Отже, за взаємозалежністю обдарованості та спеціальних здібностей стоїть така проблема, як взаємозв'язок загального і спеціального розвитку. У генетичному плані такий взаємозв'язок з віком змінюється [20].

Обдарованість і здібності людей різняться в якісному взаємозв'язку. Якісні відмінності виявляються не лише в тому, що окрема людина обдарована в одній галузі, а інша - в другій, а й у рівні розвитку обдарованості. Метою вивчення обдарованості є не поділ людей за рівнем обдарованості, а розробка методів наукового аналізу якісних властивостей обдарованості та здібностей. Головне питання стосується того, якими є здібності цієї людини, та в чому її обдарованість.

Одним з важливих кроків у розвитку поглядів про обдарованість стало виділення двох типів мислення – конвергентного і дивергентного. З того часу обдарованість почали розділяти на загальну (високий інтелект) і творчу (креативність).

Креативність - (лат. creatio - створення) - новий термін, яким описуються творчі здібності людини, які визначаються можливістю до продукування особливих нових ідей, і які відносяться до структури обдарованості в формі незалежного фактора [27].

Креативність визначається як відносно незалежний фактор обдарованості, що включає як інтелектуальні, так і не інтелектуальні (особистісні, соціальні) фактори.

Отже, згідно з дослідженнями різних вчених, складовою обдарованості є вроджений творчий потенціал, який формується та проявляється протягом усього життя людини. Кожна особистість має творчі здібності. Проте міра творчих здібностей у кожного відрізняється.

1.2 Ознаки та види обдарованості в дітей молодшого шкільного віку

Ознаки обдарованості - це певні якості обдарованої дитини, котрі виявляються в її діяльності та оцінюються на етапі спостереження за ознаками її дій.

Ознаки обдарованості, виділені деякими науковцями:

- високий пізнавальний потяг (О. Матюшкін, Н. Лейтес, Дж. Пакерсон);
- вміння певний час звертати увагу на проблеми та здійснювати їх вирішення (Л. Туктаєва, Ю. Гільбух, О. Матюшкін);
- значний рівень розумового росту (Ю. Гільбух);
- зростання потреби в розумових навантаженнях, вміння отримувати насолоду від процесу вирішення питань (Л. Туктаєва, Ю. Гільбух, Н. Лейтес),
- передчасне засвоєння знаннями у обраній спеціальності (Ю. Гільбух, Дж. Пакерсон);
- встановлення високого інтелекту, вміння мислити, відмінна пам'ять ще в ранньому дитинстві (Ю. Гільбух, Дж. Пакерсон);
- чітко виражена самостійність, надання першості індивідуальній роботі (Ю. Гільбух);

- відчуття самоповаги, творчої здатності та здатності здійснювати контроль над собою (Ю. Гільбух);
  - співчуття, вміння розуміти почуття та вимоги інших людей (О. Матюшкін, П. Торренс, Г. Холл);
  - вміння передбачати, прогнозувати та бажання розглядати проблему з незвичайної сторони (О. Матюшкін, Л. Туктаєва);
  - можливість створення бездоганних еталонів (О. Матюшкін);
  - вміння вийти за межі завдання (Д. Богоявленська, Л. Туктаєва)
- [33].

Обдарованість не виявляється однотипно. Кожна дитина має певний тип психічного розвитку, а саме: нормальний, поступовий, прискорений, гармонійний, нерівномірний, уповільнений (Н. Лейтес, В. Юркевич). Обдаровані діти значно різняться між собою за культурними особливостями, за умовами розвитку, видами обдарованості тощо [3].

Найчастіше вирізняють загальну і спеціальну обдарованість. За дослідженнями вченого С. Рубінштейна, загальна обдарованість - ступінь загальних здібностей, що визначаються як здатність до навчання; а спеціальна обдарованість – ступінь спеціальних здібностей що необхідні для здійснення певної специфічної діяльності на вищому рівні.

Зовнішні чинники на ранніх етапах формування обдарованої дитини важливіші, ніж ті, що формуються у подальшому житті: обдаровані люди розвиваються в дитинстві, в підлітковому віці і ранній юності [25].

Дослідження вітчизняних науковців свідчать, що обдарованість розрізняють за різними ознаками, які більш детально зображені в табл.1.1.

Таблиця 1.1

Види обдарованості

№ з/п	Ознаки	Види
1	За типом діяльності	- академічна; - інтелектуальна; - організаторська; - творча; - соціальна; - технічна; - художня; - спортивна.
2	За широтою прояву	- загальна; - спеціальна.
3	За видом прояву	- явна; - прихована.
4	За інтенсивністю прояву	- обдаровані; - високо обдаровані; - винятково (особливо) обдаровані; - з підвищеною готовністю до навчання.
5	За віковими особливостями	- стабільна; - епізодична.
6	За ступенем сформованості	- актуальна; - потенційна.

Психолог В. Юркевич виділяє такі види обдарованості: академічна, художня, творча, інтелектуальна, обдарованість у сфері соціальних

стосунків, психомоторна [11]. Розглянемо деякі з цих видів обдарованості більш детально.

Художня обдарованість - проявляється у високих досягненнях у музиці, танці, живописі, скульптурі, сценічній діяльності [21].

Охарактеризувати художню обдарованість можна за наступними проявами:

- дитина зацікавлена у сприйнятті візуальної інформації;
- проводить велику кількість часу за малюванням чи ліпленням;
- в найдрібніших деталях запам'ятовує побачене;
- демонструє випереджаючу на свій вік умілість;
- експериментує з традиційних матеріалів, складає композицію картин чи малюнків;

- роботи обдарованої дитини оригінальні й відзначені індивідуальністю.

- дитина виявляє потяг до музичних занять;
- без труднощів повторює невеликі ритмічні уривки.

Структура обдарованості складається з таких головних якостей:

- творча уява і образне мислення;
- розвинуті естетичні почуття;
- властивості розвитку зорової пам'яті;
- добре розвинені вольові якості [24].

До допоміжних якостей художньої обдарованості є сенсомоторні якості. І провідні, і допоміжні якості перебувають у нерозривній спільності.

Наведемо кілька прикладів відмінностей художнього та мисленнєвого типів сприймання інформації. Представникам художнього типу характерне цілісне сприймання, а для людей з мисленнєвим типом характерний поділ на окремі частини. Що стосується уяви та мислення - «художники» мають образного мислення та уяву, а «мислителі» мислять більш абстрактно, теоретичне. Представники художнього типу

характеризуються завищеною збудливістю, а для мисленнєвого типу - помірковані, інтелектуальні реакції на події. Саме тому переважна кількість художників мають в деякій мірі риси художнього типу [41].

Хочеться відзначити, якщо людина належить до художнього типу не можна говорити, що вона має слабкість в інтелектуальній діяльності.

Інтелектуальна обдарованість - можливість індивідуальних психологічних ресурсів, який утворює можливість творчої інтелектуальної діяльності [37]. Ця діяльність пов'язана з використанням особливих підходів до розроблення проблем та вирішення завдань, відкритістю будь-яким нововведенням тощо.

Прояв академічної обдарованості найменш вивченим, а тому не існує певного підходу до розуміння даної обдарованості. Так, І. Тарасова не відділяє академічну обдарованість від інтелектуальної, а використовує термін «академічна обдарованість» як одним із проявів розумової обдарованості [10].

І. Круковська академічну обдарованість вважає більш вибірковою, й звертає увагу, що академічна обдарованість реалізується в успішному навчанні окремим навчальним предметам. Тобто, такі діти можуть мати високі результати серед окремих предметів, при цьому залишаючи поза увагою інші предмети, які засвоюються ними не так легко [15].

Для цього типу обдарованості теж властивий досить високий інтелект, проте перше місце займають особливі здібності саме до навчання.

Отже, з усього вищесказаного, можна виділити таке визначення академічної обдарованості. Академічна обдарованість – це вид обдарованості, який виявляється в особливих досягненнях у навчанні, легкості та швидкості засвоєння великої кількості інформації, високих показниках успішності з одного предмету або з усіх.

У роботах багатьох дослідників відображено, що обдарованим дітям притаманний перфекціонізм як особистісна властивість, яка

виражена у бажанні бути бездоганим та пориві бути досконалим в будь-якій сфері діяльності [17].

Діти з академічним видом обдарованості по різному проявляють свої здібності з того чи іншого предмета. Наприклад, у читанні швидко і тривало запам'ятовує те, що прочитав, орудує чималим словниковим запасом. У математиці виявляє інтерес до вимірювання, лічби, запам'ятовує математичні знаки, з легкістю виконує арифметичні дії. У природничих науках має зацікавленість до навколишнього, до предметів і явищ, намагається якомога більше експериментувати.

Творча обдарованість – це вид обдарованості, за якого є учні які виявляють великі творчі можливості майже в будь-якій діяльності, але є й такі учні, в яких обдарованість виявляється досить лише в одній сфері. Часто буває, що учні з таким типом обдарованості погано вчаться через відсутність повноцінної мотивації до засвоєння знань [14].

До компонентів творчої обдарованості відносять:

- переважну роль пізнавальної мотивації;
- високу творчу активність;
- оригінальні рішення
- творча дитина самостійна, допитлива;
- на заняттях та в іграх віддає перевагу точності дій, завершеності.

Обдарованість у сфері соціальних стосунків виявляється в лідерстві, впевненості у собі як перед знайомими людьми, так і перед незнайомими. Під поняттям лідерство взагалі розуміються здатності до домінування і підкорення. Лідером вважають ту людину, рішення якої всі сприймають як вирішення важливих складних ситуацій.

Лідерська обдарованість, на думку багатьох вчених, характеризується також досить високий рівень інтелекту, проте потребує й добре розвинутої інтуїції, здатності до співчуття, розуміння інших людей [23].

Модель лідерської обдарованості містить в собі особливості розвитку лідерського потенціалу впродовж життя людини, високий рівень соціального та емоційного інтелекту, оригінальний підхід до розв'язання важких соціальних проблем, пошуку способів втілення плану, пошуку способів вирішення завдання у змінній та стабільній ситуації.

Людам, наділеним здібностями у соціальному відношенні, притаманні риси:

- їх приймає більшість людей, яких вони знають;
- вони зазвичай мають привабливий зовнішній вигляд;
- вони мають однакове ставлення як до однолітків, так і до старших;
- поведуться відкрито;
- вони не бояться виражати свої почуття;
- вони тривало не змінюють своїх симпатій;
- вони мають велику енергійність та бадьорість [19].

Психомоторна (спортивна) обдарованість проявляється надто помітно саме у спортивних здібностях. Учні з таким видом обдарованості часто не зовсім гарно вчаться. Характерними рисами спортивної обдарованості є:

- такі діти гіперактивні та енергійні;
- бігають швидше за всіх, рухаються граціозно;
- залюбки беруть участь у спортивних змаганнях та виграють в них;
- свій вільний час проводять у русі, іграх;
- у таких дітей добре розвинена фізична витривалість.

Кожен вид обдарованості прогнозує синхронне включення всіх етапів психічної організації з переважанням того рівня, який є головним для певного виду діяльності.

Прояви обдарованості можна передбачити через:

- емоційну зацікавленість у діяльності;
- переважання мотивів і інтересів;

- певну насолоду від процесу і продуктів діяльності;
- бачення кореню проблеми, ситуації;
- велику кількість та швидкість рішень;
- ініціативність [26].

Актуальна обдарованість – це психологічна особливість дитини з такими існуючими ознаками психічного розвитку, які проявляються у вищому рівні здійснення діяльності в певній області, порівняно з віковою і соціальною нормами. В цьому випадку мова йдеться не лише про навчальну, а й про широкий діапазон різних видів діяльності [30].

Складовою актуально обдарованих дітей є талановиті діти. Тобто, талановита дитина – це дитина, успіхи якої відповідають вимогам новизни і соціальної значущості.

Видима обдарованість відкриває себе в діяльності дитини надто яскраво і виражено, навіть за несприятливих умов. Успіхи дитини проявляються так очевидно, що нічого не викликає підозри. Тому спеціалісту в сфері дитячої обдарованості з великою імовірністю вдасться зробити висновок про існування обдарованості або певних здатностей дитини.

Він може правильно оцінити «зону найближчого розвитку» і правильно визначити програму наступної роботи з такою дитиною. Проте не в усіх випадках обдарованість проявляється так чітко.

Прихована обдарованість виявляється в непомітній формі, внаслідок чого, виникає небезпека помилкових результатів про відсутність здібностей у дитини. Її можуть зарахувати до «неперспективних» і лишити без потрібної допомоги. Дуже часто в так званому «бридкому каченяті» так і не побачили «прекрасного лебедя», проте є чимало випадків, коли саме такі «неперспективні діти» досягали неймовірних результатів [32].

Причинами прихованої обдарованості можуть бути: специфіка культурного оточення; особливості взаємодії з оточуючими; помилки

дорослих у вихованні дитини. Приховані форми обдарованості - це не прості за природою психічні особливості.

У випадках прихованої обдарованості, що не проявляється певний час, вміння розуміти особисті якості обдарованої дитини є важливою умовою. Обдарована дитина несе на собі видимі положення її неповторності. Саме індивідуальні риси особи, здебільшого, тісно пов'язані з здібностями, дають можливість припускати, що у такої дитини можливі підвищених здібності [32].

Важливою характеристикою розуміння обдарованості в сучасних умовах є те, що вона розуміється не як статична, а як динамічна особливість (Ю. Бабаєва, О. Савенков та ін.). Обдарованість дійсно існує в динаміці, в розвитку. Таке тлумачення привело до утворення теоретичних структур обдарованості, в яких є ознаки, що характеризують характер особистості, й фактори оточення.

У великій кількості дітей з раннім розвитком інтелекту ті розумові переваги, що виявляються на етапі пришвидшеного розвитку, у деякій формі утримуються й надалі – особливість таких дітей є дійсною передумовою їхніх індивідуальних можливостей.

Інтелектуальна обдарованість проявляється у цікавості, уважності, чіткому мисленні, відмінній пам'яті, повній віддачі справі. Високий рівень інтелекту, прогресивний розум дають змогу легко засвоювати різні речі, проте різне відношення учнів до шкільних дисциплін, а також і до вчителів є наслідком того, що одні предмети вони знають блискуче, а інші – погано.

Пізнавальна необхідність, яка є незамінною ознакою будь-якого виду обдарованості, саме в цих учнів проявляється найбільше. Насамперед, цей вид обдарованості має сталу систему пізнавальних інтересів, відстежується у так званих «вундеркіндів» [34].

Успіхи інтелектуально здібних учнів не завжди співпадає з рівнем їхніх можливостей. Тут усе вирішує не лише інтелект, а й відношення до учіння, до школи.

Слід сказати, що здібні діти мають і велику кількість проблем:

- занадто висока емоційна чутливість: ситуації, які не значні для їхніх однолітків, для здібних учнів є наслідком сильних переживань. Такі діти часто відчують себе дуже відповідальними за результати їхньої діяльності, вважають, що лише вони є умовою успіхів та невдач, і це дуже часто спонукає до відчуття провини, а деколи й до депресії;

- висока реакція у певних випадках виявляється у здатності до сильних емоцій. Ці діти можуть складати враження «істериків». Будь-яке зауваження спонукає їх до сліз, а будь-яка невдача - до відчаю;

- нелюбов до школи, відсутність інтересу до навчання, адже їм подобаються складніші ігри та завдання, ніж їхнім одноліткам;

- певна «незгода» - здібні діти виключають стандартні вимоги, а саме, якщо ці вимоги не відповідають їхнім інтересам чи складають враження безглуздих;

- поглиблення у філософські проблеми: здібним дітям притаманно задумуватися над такими подіями та явищами, як смерть і містичне життя, філософські проблеми;

- складнощі при спілкуванні з однолітками через недостатній розвиток вольових властивостей характеру, відсутність здатностей поведінки в умовах шкільного життя;

- різниця між фізичним, інтелектуальним та соціальним розвитком: здібні діти із задоволенням спілкуються з дітьми старшого віку;

- мають великий ризик соціальної самотності та неприйняття з боку однолітків [42].

Окрім дітей, в яких є помітні здібності, є ще й такі, чий швидкий розвиток і індивідуальні здібності не мають похвали з боку дорослих, не відчуються ними, рахуються звичайними, або тими, що не

відповідають тим прикладам обдарованості, які ухвалені у суспільній свідомості.

Педагоги надто часто не розрізняють здібних учнів і негативно оцінюють їхні особливі здібності та успіхи. Важкість ситуації посилюється тим, що саме діти усвідомлюють свою невідповідність. Соціальна ізоляція – є наслідком умов, у яких знаходиться дитина, при відсутності групи для спілкування [38].

Більшість психологів визначили чотири причини нездатності втілити обдарованість:

- неналежний рівень викладання та недовершені навчальні програми, які не відповідають вимогам обдарованих дітей;
- сенсорні недоліки (глухота або сліпота);
- соціальні задатки: у родинах з низькими запитами формування особистості дитини не підтримується їхнім оточенням, а тому вони не вміють цінувати важливості освіти;
- психологічні умови, що перешкоджають реалізації здібностей.

З часом було розроблено соціально-орієнтовану структуру обдарованого учня як намагання визначати та розширювати його якості в процесі навчання та виховання. Ця модель містить вісім розділів і охоплює майже всі елементи сучасних підходів до структури моделі обдарованості [5].

У молодшому шкільному віці якість сприйняття, існування необхідних ознак словесного мислення, направленість розумової активності на те, щоб повторити, внутрішньо практикувати, утворюють необхідні умови для наповнення і розвитку психіки.

Отже, особливість ходу розвитку визначається на підйомі інтелекту, постає як фактор обдарованості. Значні прояви вікової обдарованості – це саме те підґрунтя, на якому можуть зростати певні здібності.

Усі діти з швидким розвитком, різними видами обдарованості вимагають особливої уваги оточуючих, батьків, учителів, задля реалізації своєї унікальної індивідуальності.

1.3 Психологічні особливості розвитку обдарованості в дітей молодшого шкільного віку

Молодший шкільний вік – період поглинання, накопичення інформації, період опанування. Вдале виконання цієї однієї з головних функцій в житті людини допомагають здійснити характерні для дітей цього віку здібності такі, як: довірливе підкорення авторитету, чутливість, довірливе ставлення до того, з чим вони стикаються. У дітей цього віку кожна з зазначених здібностей постає з позитивної сторони, і саме це є неповторною особливістю даного віку [8].

Деякі особливості дітей молодшого шкільного віку через декілька років зникають, а інші навпаки – набувають нового значення. Слід взяти до уваги при цьому різноманітність ступеня вираження в дитини тієї чи іншої вікової особливості. Але безперечно, що проаналізовані особливості значно відбиваються на пізнавальних можливостях дітей і зумовлюють наступний крок загального розвитку.

Висока залежність від зовнішніх впливів, розташування до засвоєння є важливим чинником розуму, що характеризує розумові переваги й у майбутньому.

Дитинство – унікальний, з погляду на можливості, час розвитку. Про ці вікові чинники зростання здібностей і потрібно говорити в першу чергу, а саме : про можливість нервової системи, як про важливий компонент. Дітей виділяє умовна слабкість, низький рівень витривалості, знесилення нервової системи. З віком трапляється не лише зростання можливостей, але й зменшення, а в деяких випадках і втрачання цінних особливостей дитячої психіки [29].

Кожний етап дитинства має певні умови розумового розвитку. У молодшому шкільному віці провідне місце займають готовність і спроможність запам'ятовувати, поглинати. І це залежить не тільки від особливостей пам'яті. Для учнів молодших класів головним авторитетом є учитель, і головна їхня ціль – це здійснити його вказівки. Така довірлива чіткість і передусє засвоєнню. При цьому обов'язкове наслідування у початковому навчанні тримається на інтуїції дитини і її особливій ініціативі. У цей самий період діти часто виражають бажання поговорити: розказати про усе побачене чи почуте у будь-якому місці, прочитане в книжечці чи газеті. Усе це є тими умовами, які пристосовують до навчання. У молодшому шкільному віці такі особливості, як чіткість сприйняття, існування потрібних передумов словесного мислення, направленість розумової діяльності на повторення та сприйняття, утворюють зручні умови для насичення і розвитку психіки [15].

Перехід від одного вікового періоду до іншого значить не лише підсилення, насичення психічних особливостей, але і їхнє певне перетворення – призупинення дії одних властивостей і утворення нових.

У цьому – особливість дитинства. Саме в період дозрівання утворюються особливі стани психіки, тоді виявляються певні здатності для прояву і визначення тих або інших сторін інтелекту.

Кожному рівню дитинства притаманна своя не відповідна готовність, належність до розумового росту. Згідно з передумовами розвитку діти, так би мовити, обдаровані за дорослих, тому надто важливо не втратити ці короткотривалі внутрішні чинники розвитку.

Для розуміння сутності внеску деяких вікових властивостей у утворення здібностей, треба брати до уваги, що вікові властивості не тільки змінюють один одного, а й можуть певною мірою укріплюватися з певними особливостями, характерними для кожної дитини по-своєму.

Чимало в здібностях дитини залежить що саме збережеться і буде розвиватися з тих якостей, які проявляються у різні етапи дитинства, і наскільки це відіб'ється на характері інтелекту [2].

Своєрідна чутливість і направленість активності, які переходять з однієї ступені дитинства до іншої, сполука особливостей різних вікових етапів – це головні умови становлення і розвитку інтелекту.

Разом з тим у різних проявах дитини – на це треба звернути увагу – виступають і ті властивості віку, що з'ясуються змінними, недовготривалими.

Наприклад, не треба підвищувати значення занадто швидкого засвоєння певної мови; адже у цьому часто бачать передумови особливості інтелекту. Але ця особливість часто характерна тільки на певному етапі розвитку, а далі особлива мовна засвоюваність дитини може послабитись, і інші діти послідовно доганяють її.

Треба враховувати і таку деталь, що особлива розумова активність і енергійність пізнавальних занять, не значать що це збережеться на великий проміжок часу. Можуть перевернутися інтереси й погляди. При цьому швидкий ритм розумового розвитку здебільшого стосується різних сторін інтелекту по-різному: підвищення темпу зрілості може об'єднуватися з затримками в інших сферах. Така невідповідність розумового зросту також може бути умовою труднощів в подальшому розвитку дитини [6].

Отже, є багато причин, через які дитина з прекрасним розумовим стартом може не справдити очікувань. А тому не можна занадто довірливо відноситись до ранніх розумових здібностей.

Проте, ми вважаємо, це не значить, що ранні вияви обдарованості взагалі лишати поза увагою. Таке твердження було б повністю невірним. Не треба випускати з уваги, що вікова обдарованість часто не проходить безслідно – вона в певній мірі відбивається на здібностях, які утворюються.

Велика кількість дітей, у яких виявлено на ранніх етапах розвитку зріст інтелекту, у певній формі залишається надалі. Індивідуальність таких дітей стає певною передумовою їхніх здібностей. Тут характер дитячої обдарованості випробовується часом [28].

Неточність прогнозу може бути наслідком байдужості до дитячих характеристик обдарованості. Проте, що б там не було - середовище розвитку індивідуальних якостей дитини необхідний на даний момент, а тому необхідно підтримувати і закріплювати ранні задатки здібностей.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ДІАГНОСТИКИ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Методи та прийоми дослідження прояву обдарованості в дітей молодшого шкільного віку

Дане дослідження спрямоване на виявлення психологічних особливостей обдарованих дітей молодшого шкільного віку. Для проведення емпіричного дослідження були залучені учні 1-го класу віком 6 років (у кількості 7 учасників). Дослідження проводилося в Новомихайлівській ЗОШ I-III ступенів Новотроїцького району Херсонської області.

Були використані такі методики: тест Хаана і Каффа, тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей.

Тест за методикою Хаана і Каффа направлений на визначення різних видів обдарованості дітей.

Проведення емпіричного дослідження здійснювалось з допомогою батьків учнів 1-го класу (у кількості 7 учасників). Методика розрахована на виконання двох основних функцій:

1) діагностична – дає можливість кількісно визначити ступінь прояву у дитини різних видів обдарованості і з'ясувати, який вид обдарованості передує на даний момент. Порівняння всіх десяти отриманих оцінок дає змогу визначити індивідуальний «портрет розвитку здібностей».

2) розвиваюча - твердження, за якими здійснюється оцінка дитини, виступають в ролі програми її подальшого розвитку, дають можливість

звернути увагу на раніше не помічені особливості, підвищити увагу до найбільш важливих сторін.

Тест містить 80 питань, згрупованих по десять відносно самостійних областей діяльності дитини (Додаток А). Необхідно вивчити їх і дати оцінку дитині по кожному параметру.

Кожен учасник тестування отримав брошуру з тестом і бланк відповідей. Виконання завдань розраховано на 10-15 хвилин. Приклади виконання тесту відображено в Додатку Б.

Результати дослідження занесені до таблиці у Додатку В.

У дослідженні використаний ще один тест - тест визначення рівня сформованості творчих здібностей дітей. Для проведення емпіричного дослідження були залучені учні 1-го класу віком 6 років у кількості 7 чоловік. Він спрямований на визначення рівня сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. В ході вивчення особливостей даної методики, нами було вирішено адаптувати її.

Результати даного тесту дозволяють оцінити ступінь розвитку творчих здібностей, визначити можливість аналізу навичок творчості. Тест містить 20 пунктів (Додаток Г). Потрібно уважно прочитати їх і навпроти кожного з них поставити знак «+», якщо твердження співпадає з думкою про себе, або «-», якщо не співпадає.

На виконання всіх 20 пунктів дитині відводиться 25 хвилин. По закінченню часу визначається кількість балів отриманих за відповіді на твердження. Відповіді оцінюються в 2 бали. Приклади виконання тесту відображено у Додатку Д. Набравши відповідну кількість балів, визначається рівень розвитку творчих здібностей: низький, середній, достатній, високий.

При низькому рівні учні не виявляють ініціативу у вирішенні завдань, втрачається інтерес при виникненні труднощів і проявляються негативні емоції. Середній рівень характеризується частковою самостійністю у виконанні завдань і в пошуку методу їх виконання, а

при виникненні труднощів – учні потребують допомоги вчителя. При достатньому рівні проявляється самостійність у вирішенні завдань, цікавість та інтерес до можливості досягнення високих результатів. Високий рівень характеризується проявом повної самостійності, ініціативності та бажанням розв’язувати творчі завдання, а якщо виникають складнощі, діти не відволікаються, а проявляють натхнення та наполегливість.

Результати дослідження занесені до таблиці у Додатку Е.

2.2 Аналіз результатів дослідження прояву обдарованості в дітей молодшого шкільного віку

Провівши тестування за методикою Хаана і Каффа було виявлено 10 показників оцінки рівня розвитку у дитини таких видів обдарованості: інтелектуальна, творча, академічна (наукова), художньо-образотворча, музична, літературна, артистична, технічна, лідерська, спортивна.

У ході тестування було виявлено, що 43% учнів мають чітко виражені різні види обдарованості. 28% учнів виявлено нахил до певних видів діяльності, але проявляються вони не завжди. У 29% учнів не визначено чітко виражених інтересів до будь-якої діяльності.

Кількісні показники встановлення у дітей різних видів обдарованості у відсотках представлено на рис. 2.1.

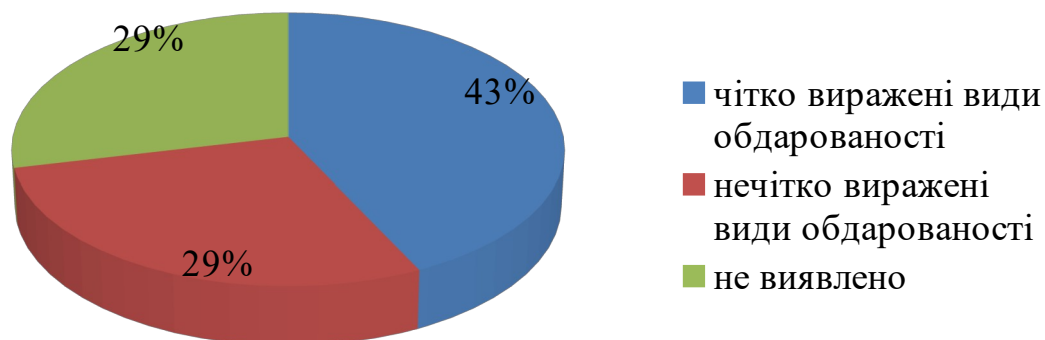

Рис. 2.1 - Показники різних видів обдарованості за методикою Хаана і Каффа

З огляду на те, що у всіх дітей було виявлено різні види обдарованості, ми вирішили зобразити процентне співвідношення у діаграмах до кожного такого виду обдарованості окремо. Оцінка ступеня розвитку різних показників обдарованості у дітей представлено у рис. 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9, 2.10, 2.11.

За результатами проведеного дослідження за показником «Інтелектуальна обдарованість» - 20% дітей мають інтелектуальні здібності. Тобто, саме ці діти мають великі успіхи у мисленні, у засвоєнні нового, їм подобається навчатися, вони допитливі та здатні опанувати великі обсяги інформації.

Рис. 2.2 - Інтелектуальна обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Творча обдарованість» - 20% дітей мають творчі здібності. Творчі діти часто бувають не спокійними, вони переймаються через свою унікальність, але й мають гарне почуття гумору, особливу мову та сприйняття.

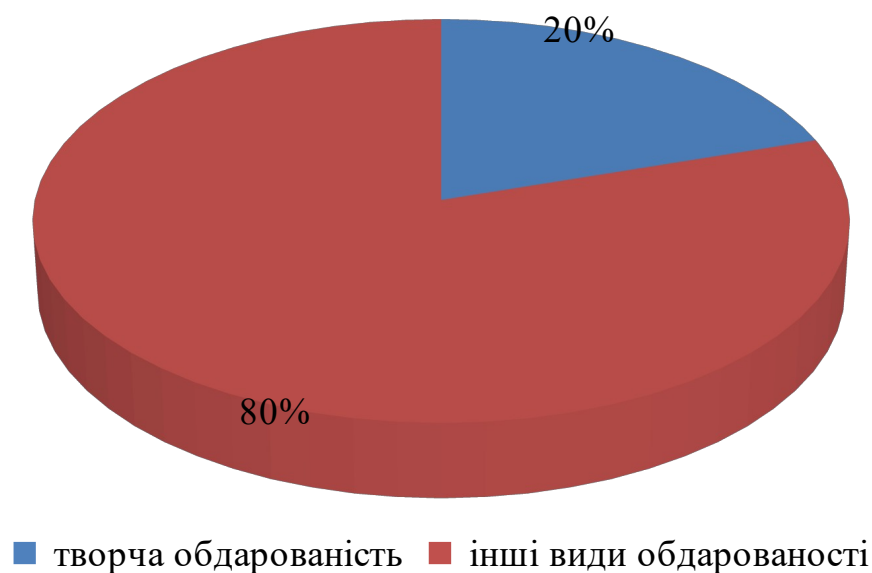

Рис. 2.3 - Творча обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Академічна обдарованість» - 10% дітей мають академічні здібності.

Такі учні проявляють здатність до успішного вивчення певних навчальних предметів.

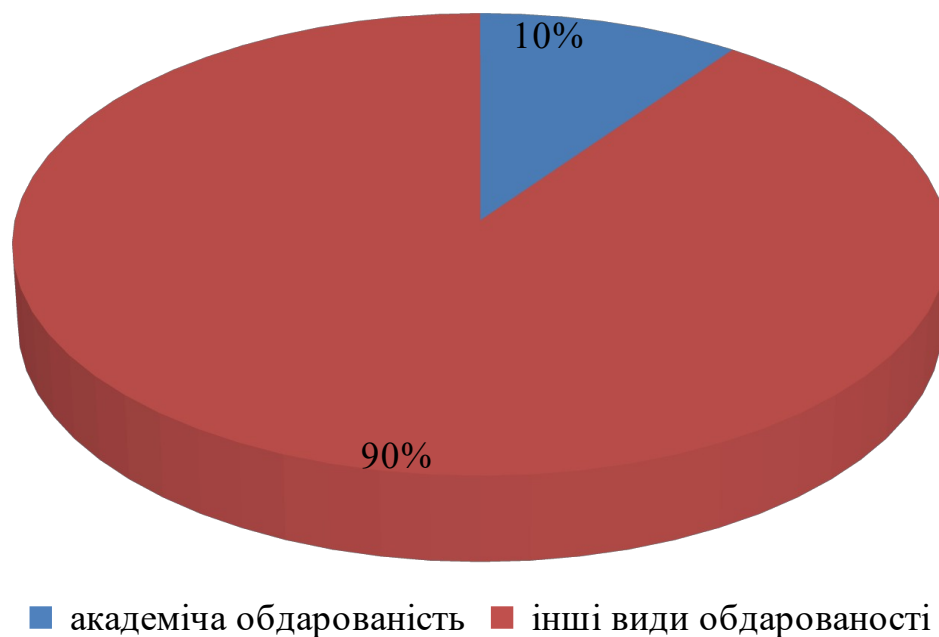

Рис. 2.4 - Академічна обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Художньо-образотворча обдарованість» - 20% дітей мають художньо-образотворчі здібності. Діти проявляють значні досягнення в скульптурі, малюванні, тобто в образотворчій діяльності.

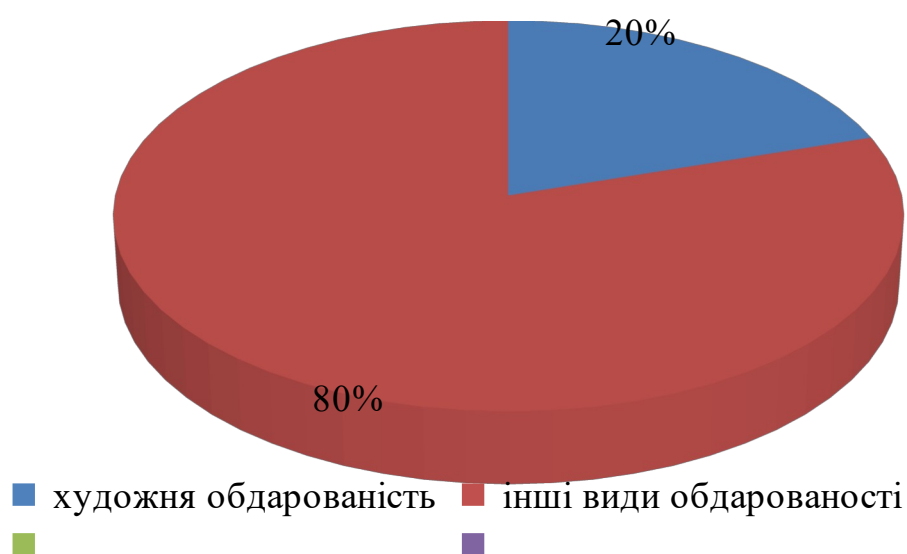

Рис. 2.5 - Художньо-образотворча обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Музична обдарованість» - 20% дітей має музичні здібності. Діти з музичною обдарованістю надзвичайно люблять співи, музику, вони особливо чутливі до музики.

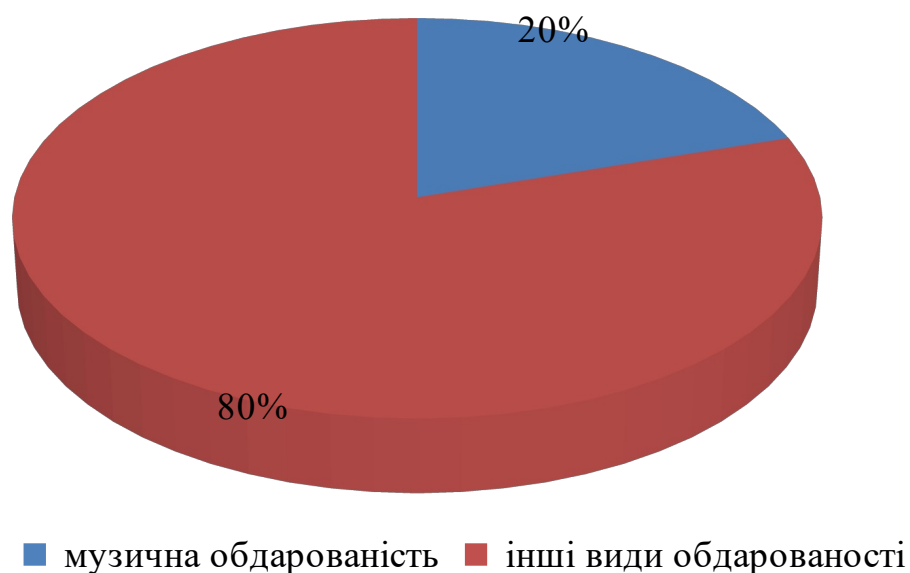
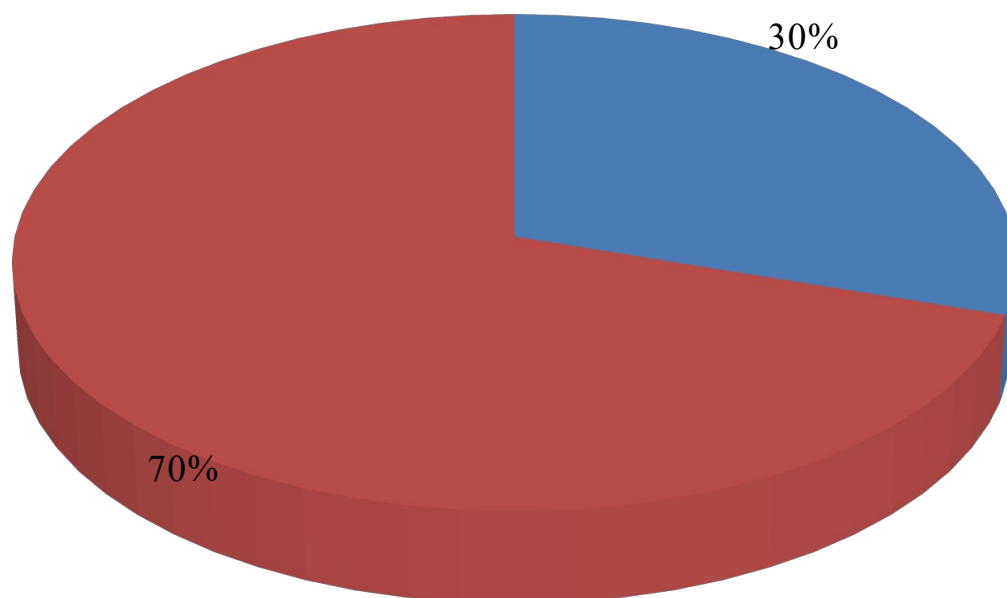

Рис. 2.6 - Музична обдарованість

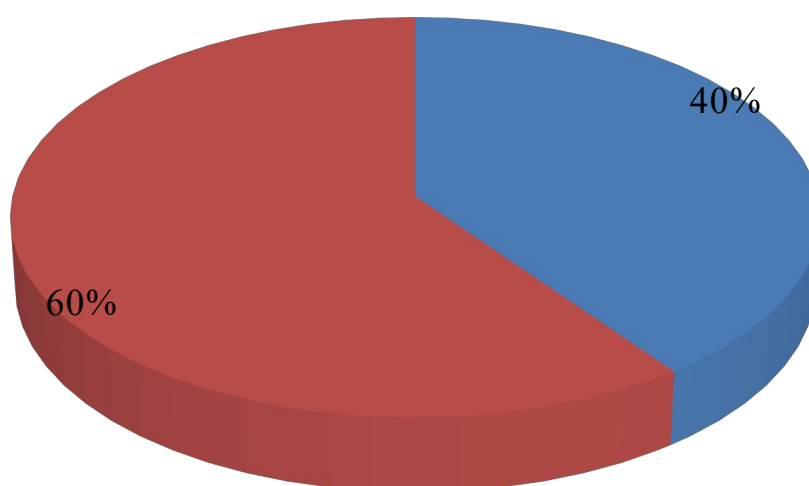
За результатами проведеного дослідження за показником «Літературна обдарованість» - 30% дітей мають літературні здібності. Діти з таким видом обдарованості мають потяг до читання, проявляють вдумливість, заглибленість при читанні.

■ літературна обдарованість ■ інші види обдарованості

Рис. 2.7 - Літературна обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Артистична обдарованість» - 40% дітей має акторські здібності. Такі діти люблять бути в центрі уваги, вони копіюють поведінку дорослих, люблять уявляти себе на сцені.

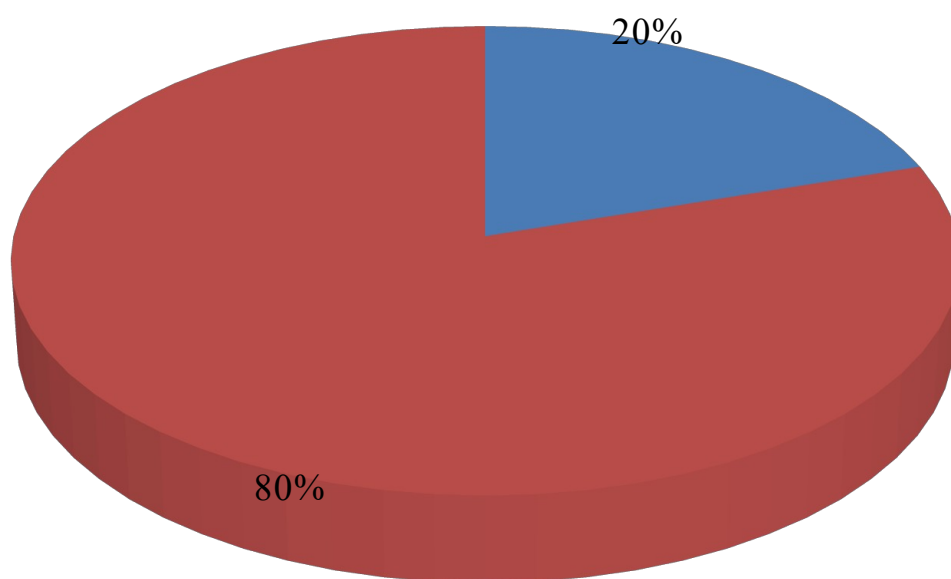

■ артистична обдарованість ■ інші види обдарованості

Рис. 2.8 - Артистична обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Технічна обдарованість» в жодної дитини не виявлено здібностей до технічних наук. Дітей не цікавлять машини, механізми, різні конструкції.

За результатами проведеного дослідження за показником «Лідерська обдарованість» - 20% дітей мають лідерські якості. До особливостей прояву лідерської здібності належать такі ознаки: діти можуть самостійно приймати рішення, в них завищене почуття відповідальності, впевненості в собі.

■ лідерська обдарованість ■ Інші види обдарованості

Рис. 2.9 - Лідерська обдарованість

За результатами проведеного дослідження за показником «Спортивна обдарованість» - 30% дітей мають здібності до занять спортом. Ці діти надзвичайно енергійні, рухливі, їм дуже важко всидіти на місці, вони завжди перемагають в спортивних змаганнях.

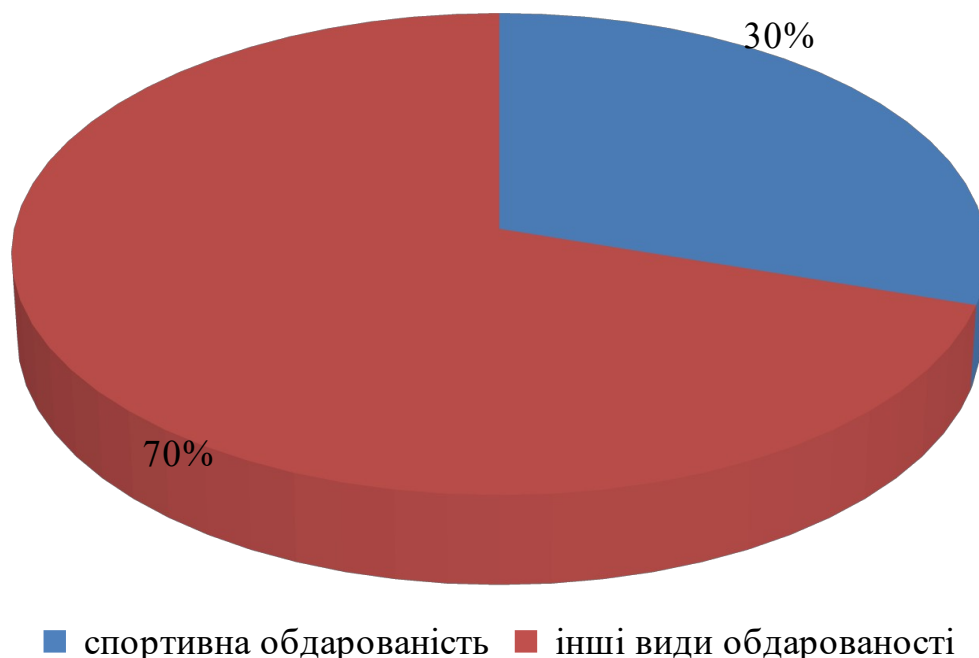

Рис. 2.10 - Спортивна обдарованість

Процентне співвідношення оцінки ступеня розвитку у дітей видів обдарованості за показниками показано на рис. 2.11.

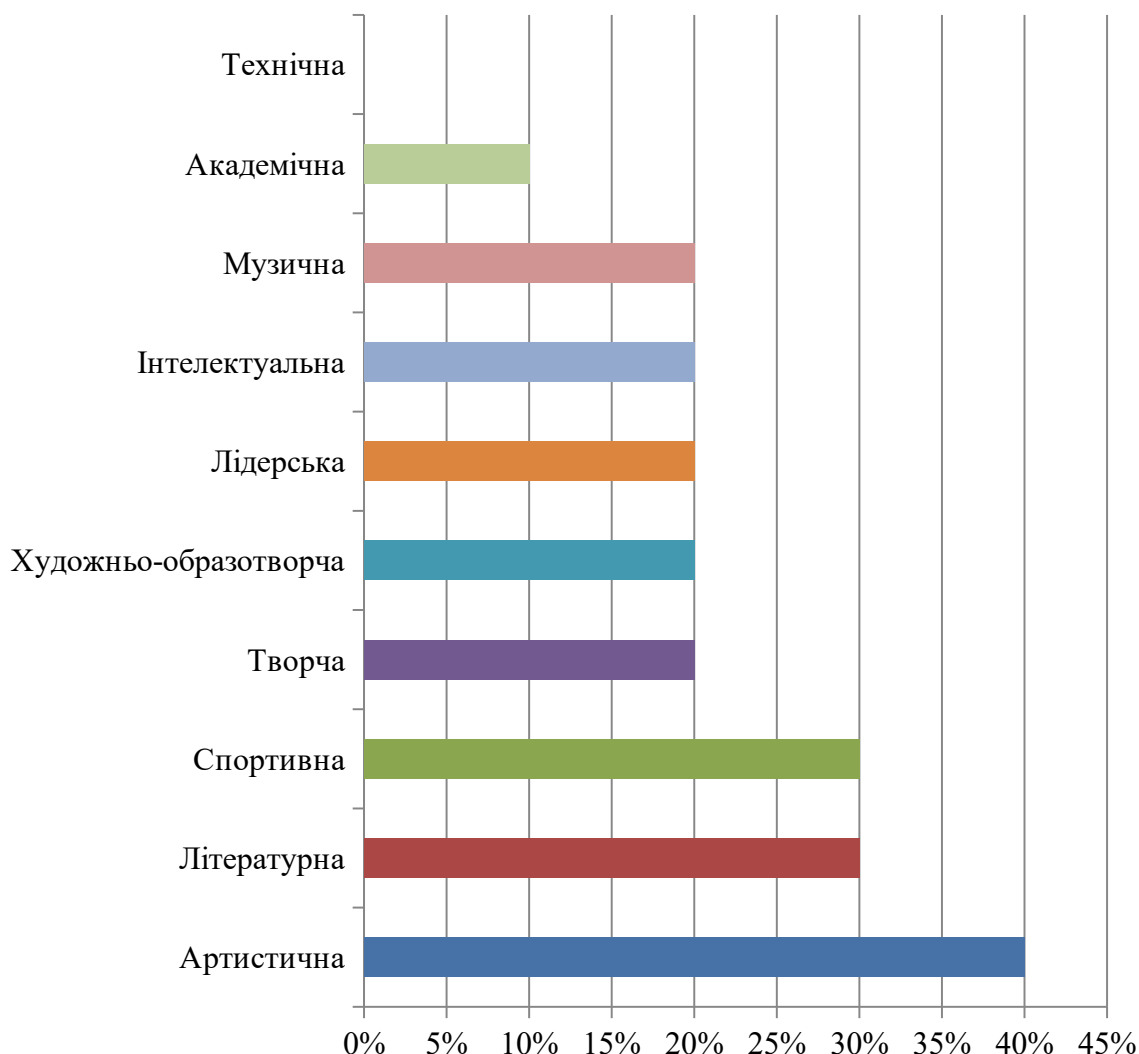
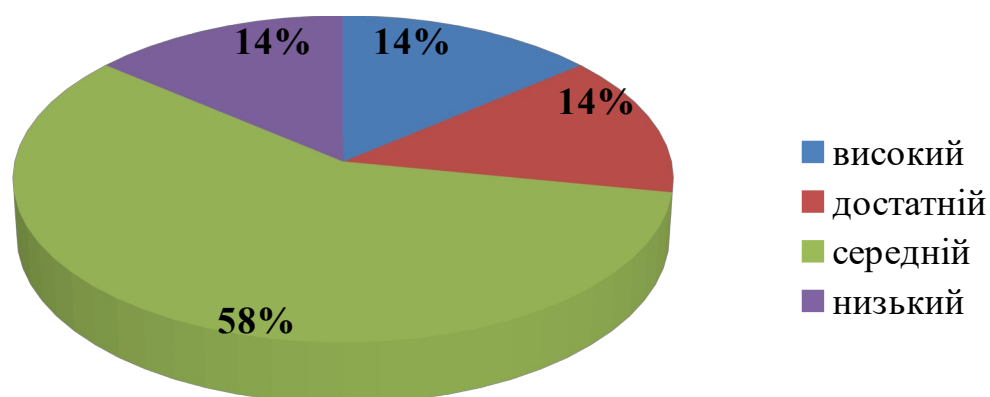

Рис. 2.11 - Співвідношення видів обдарованості за методикою Хаана і Каффа

У результаті аналізу даних проведеного дослідження можна зробити такий висновок: більшість дітей мають здібності в різних видах діяльності. Найбільша кількість учнів має артистичну обдарованість (40%), на другому місці - літературна та спортивна обдарованість (30%), на третьому – інтелектуальна, творча, художньо-образотворча, музична та лідерська обдарованість (по 20%), четверте місце зайняла академічна обдарованість (10%). Останнє місце – технічна обдарованість (0%), в жодної дитини не виявлено.

У результаті аналізу даних проведеного дослідження за тестом визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей можна сказати, що 4 дітей мають середній ступінь сформованості (58%), високий – 1 дитина (14%), достатній – 1 дитина (14%) та низький ступінь - також 1 дитина (14%).

Рис. 2.12 - Результати дослідження за тестом визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей

2.3 Рекомендації та шляхи покращення роботи з обдарованими дітьми

Чимало досліджень показують, що в кожній психічно здоровій людині ще від народження є задатки обдарованості. А вже направленість і ступінь обдарованості відрізняються. Далі розвиток обдарованості залежить від оточуючого середовища, де людина живе, організовує свою діяльність і формує особистісні якості [38].

Встановлення обдарованих дітей і розвиток їхніх здібностей є значно складним завданням, адже виявити такі особливості і виховати їх доволі важко.

Обдарованість, здебільшого, встановлюється через дослідження області її прояву, сукупності інтелектуальних можливостей, рівня фізичного розвитку сфери найвищих успіхів у реалізації здібностей, рівня працездатності, мотиваційного підґрунтя та його відображення в емоційному характері й вольовій завзятості зростаючої людини. Тобто дослідження обдарованості передусім спирається на результати ефективної діяльності. Батькам і вчителям слід розуміти, що всі успіхи дитини спочатку можна віднести до вікових проявів обдарованості, а чи перетворяться вони в стійкі індивідуальні особливості, буде повністю залежати від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників.

Психологічні дослідження показують, що розвиток обдарованості в дитини може бути призупинений, або майже втрачений на будь-якому етапі шкільного життя. Саме через це необхідно формувати систему спеціальної психологічної допомоги та підтримки обдарованих дітей.

У сучасному суспільстві проблема дослідження та вивчення особливостей обдарованих дітей, рівня їхнього розвитку для педагогів, психологів та інших освітніх працівників постає на рівні з іншими не менш важливими проблемами [31].

Створення правильної структури та послідовності в роботі з обдарованою дитиною забезпечує її різнобічне дослідження. Проте, незважаючи на це, дослідники в першу чергу звертають увагу на розкриття самого феномена обдарованості.

Проаналізувавши велику кількість психолого-педагогічної літератури можна виокремити чотири стратегії навчання обдарованих дітей:

1. Прискорення – освітні установи, які направлені на проходження посилених курсів навчання за спеціальними програмами. Наприклад, це можуть бути творчі майстерні, літні й зимові табори, різноманітні майстер-класи.

2. Поглиблення – застосовується серед дітей, які проявляють особливий інтерес до тієї чи іншої галузі знань чи сфери діяльності, і тоді приділяється більше уваги вивченню тем чи дисциплін певних галузей знань.

3. Збагачення – застосовується в рамках традиційного освітнього процесу, але з урахуванням інших проблем чи дисциплін. Наприклад, участь учнів у дослідницьких проектах, спеціальні інтелектуальні тренінги розвитку різного роду здібностей.

4. Проблематизація - забезпечує спонукання особистісного розвитку учнів. Тобто, передбачається застосування особливих пояснень, пошук нових значень, перегляд наявних відомостей [4].

Карне, Шведел і Ліннемайер (1982) виділили наступні принципи складання програми для обдарованих дітей молодшого шкільного віку:

1. Обдаровані діти занадто вимогливі до себе, а тому вони потребують допомоги в розумінні самого себе.

2. Кожна дитина унікальна. Необхідно враховувати її потреби, при складанні програми.

3. Сім'я – найважливіший елемент в освіті обдарованої дитини, тому вона повинна тісно співпрацювати зі школою.

4. Обдарованій дитині, котра перебуває в одній групі із «середніми» дітьми, повинна мати можливість спілкуватися з такими ж розвиненими дітьми.

5. Програма повинна містити різнобічний матеріал, задля збалансованого розвитку дитини.

6. Управляти програмою навчання здібних дітей має людина, у якої є спеціальна підготовка й певний досвід роботи.

7. Програма повинна забезпечувати відповідний і поступовий перехід дитини з одного рівня на інший.

8. Основна частина програми - система її оцінки.

9. Програма повинна бути направлена і на розвиток наполегливості, цілеспрямованості і бажання завершення діяльності до кінця.

10. Програма має передбачати розвиток творчих особливостей дитини [40].

Дослідники виокремили декілька типів індивідуальної обдарованості:

- раціонально-розумовий – його потребують вчені, економісти, політики;

- раціонально-образний - учителі, філософи;

- образно-художній - потребують дизайнери, художники, письменники;

- емоційно-почуттєвий - необхідний режисерам, літераторам.

Щодо форм роботи з такими учнями, то це можуть бути індивідуальні та групові заняття, факультативи. Методи навчання обдарованих учнів: самостійні роботи, частково-пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Домашні завдання необхідно давати з творчим характером [12].

Учителі і психологи у своїй професійній діяльності повинні бути направлені на виконання таких правил:

- спонукання до творчої уяви;

- розвивати потребу творчості;

- забезпечувати спостереження, тобто концентрувати увагу дітей на тому, що робить роботу унікальною;

- сприяти формуванню позитивних емоцій;

- сприяти формуванню у дітей таких вольових якостей: сміливість, наполегливість, самостійність, рішучість, ризиковість.

Отже, робота з обдарованими дітьми включає наявність інформації про структурні та якісні характеристики обдарованості, методик та способів їхнього дослідження і розвитку. А тому, для ефективної роботи з обдарованими дітьми, учителям необхідно дотримуватись деяких рекомендацій [1].

1. Сприймайте думки учнів одразу, виокремлюючи їх оригінальність.
2. Мотивуйте дітей до самостійної оцінки своїх думок.
3. Розвивайте у дітей терплячість.
4. Створюйте умови для формування творчої атмосфери.
5. Вчіть дітей цінувати не тільки власні, але й думки інших.
6. Намагайтеся попередити агресивне ставлення до обдарованих дітей.
7. Розвивайте здібності через критичне сприйняття.
8. Допомагайте дітям долати страх.
9. Мотивуйте учнів до самостійності.
10. Допомагайте дітям у засвоєнні технічних засобів для нотаток.
11. Вчіть дітей завершувати почату справу до кінця.
12. Подавайте дітям особистий приклад.
13. Здійснюйте чіткий контроль під час занять.
14. Спонукайте дітей до бажання брати участь у районних, обласних, Всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.
15. Давайте завдання з підвищеною складністю.
16. Виокремлюйте успіхи дітей, підтримуйте ініціативу.
17. Використовуйте творчі здібності дітей на відкритих уроках, при проведенні свят тощо.

Одним, з головних завдань педагогів є вміння «достукатись» до батьків та направити їх на здійснення розвитку творчих здібностей і обдарованості у їхніх дітях. А тому, можна сказати, що і вчителі, і батьки повинні адекватно сприймати свої можливості, високі соціальні

здібності. Це в свою чергу допоможе розвинути здібності і сприятиме їх реалізації [15].

Поради батькам, які виховують обдаровану дитину:

1. Найголовніше - потрібно любити свою дитину.
2. Ви повинні бути прикладом.
3. Пам'ятайте – для вашої дитини творчість є життєвою необхідністю.
4. Створіть необхідні умови для успішної діяльності вашої дитини.
5. Будьте гнучкими, підлаштовуйтеся під ситуацію.
6. Дайте можливість дитині жити своїм життям.
7. Радійте успіхам.
8. Вислухайте проблему дитини та підтримайте її.
9. Давайте можливість побути сам на сам.
10. Намагайтеся не критикувати неуспішність творчих спроб.
11. При виникненні якоїсь проблеми, давайте дитині можливість самостійно її вирішити.
12. Не тисніть на дитину в її шкільних справах.

Ці поради допоможуть батьки відкрити потяг обдарованої дитини та не втратити її талант. Адже, втрачаючи здібність, вони втрачають майбутнє. Тому батьки мають вірити в можливості своєї дитини, бути терплячими. І це стосується не лише батьків, а й учителів.

ВИСНОВКИ

Проблема своєчасного виявлення та подальшого розвитку обдарованості на сьогоднішній день стає щораз актуальнішою.

Обдаровані діти – це ресурс, з якого формується інтелектуальна еліта. Інтелектуальну еліту різних народів складають яскраві, оригінальні та творчі індивіди. Щоб це приховане національне багатство захистити й збагатити, треба вміти відбирати таких дітей, підтримувати їх в пошуку себе й правильно оцінювати їхній розвиток.

У даній роботі ми розглянули і проаналізували проблему обдарованості як психологічного явища; виявили та встановили ознаки дитячої обдарованості; дослідили особливості вияву обдарованості у дітей молодшого шкільного віку; розробили рекомендації педагогам, батькам, психологам щодо роботи з обдарованими дітьми.

У сучасній психології не виділяється єдиного підходу до проблеми обдарованості. Відомі науковці проводять дискусії щодо визначення основних ознак поняття «обдарованість», методів визначення обдарованих, складові обдарованої особистості, сутності обдарованості та інше.

Головною складовою обдарованості є здібності.

Здібності - індивідуально-психологічні можливості людини, які є чинником вдалого виконання діяльності, а також легко і швидко засвоюються.

В даній роботі ми виділили такі ознаки обдарованості:

- високий пізнавальний інтерес;
- вміння певний час звертати увагу на проблеми та здійснювати їх вирішення;
- значний рівень розумового росту;

- зростання потреби в розумових навантаженнях, вміння отримувати насолоду від процесу вирішення питань;
- передчасне засвоєння знаннями у обраній спеціальності;
- встановлення високого інтелекту, вміння мислити, відмінна пам'ять ще в ранньому дитинстві;
- чітко виражена самостійність, надання першості індивідуальній роботі;
- відчуття самоповаги, творчої здатності та здатності здійснювати контроль над собою;
- співчуття, вміння розуміти почуття та вимоги інших людей;
- вміння передбачати, прогнозувати та бажання розглядати проблему з незвичайної сторони;
- можливість створення бездоганних еталонів;
- вміння вийти за межі завдання.

Дослідження вітчизняних науковців свідчать, що обдарованість розрізняють за різними ознаками:

1. За типом діяльності: академічна, інтелектуальна, організаторська, творча, соціальна, технічна, художня, спортивна.
2. За широтою прояву - загальна і спеціальна.
3. За видом прояву – явна та прихована.
4. За інтенсивністю прояву: обдаровані, високо обдаровані, винятково (особливо) обдаровані, підвищена готовність до навчання.
5. За віковими особливостями: стабільна або епізодична.
6. За ступенем сформованості – актуальна та потенційна.

У процесі дослідження даної проблеми були використані такі методики: тест Хаана і Каффа, тест визначення рівня сформованості творчих здібностей дітей. Для проведення дослідження були залучені учні 1-го класу віком 6 років (у кількості 7 учасників), а також їх батьки. Дослідження проводилося в Новомихайлівській ЗОШ I-III ступенів Новотроїцького району Херсонської області.

Методика Хаана і Каффа направлена на визначення різних видів обдарованості дітей, на визначення ступеня прояву у дитини різних видів обдарованості і з'ясування, який вид обдарованості передує на даний момент. Порівняння оцінок дає змогу визначити індивідуальний «портрет розвитку здібностей».

За допомогою тестування за методикою Хаана і Каффа було виділено 10 показників оцінки ступеня розвитку у дитини наступних видів обдарованості: інтелектуальна, творча, академічна (наукова), художньо-образотворча, музична, літературна, артистична, технічна, лідерська, спортивна.

У результаті тестування було виявлено, що 43% учнів мають чітко виражені різні види обдарованості. 28% учнів виявлено схильність до певних видів діяльності, але проявляються вони не постійно. У 29% учнів не виявлено чітко виражених інтересів до будь-якої діяльності.

У результаті аналізу даних проведеного дослідження можна зробити такий висновок: більшість дітей мають здібності в різних видах діяльності. Найбільша кількість учнів має артистичну обдарованість (40%), на другому місці - літературна та спортивна обдарованість (30%), на третьому – інтелектуальна, творча, художньо-образотворча, музична та лідерська обдарованість (по 20%), четверте місце зайняла академічна обдарованість (10%). Останнє місце – технічна обдарованість (0%), в жодної дитини не виявлено.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей спрямований на визначення рівня сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку. Результати даного тесту дозволяють оцінити ступінь розвитку творчих здібностей, визначити можливість аналізу навичок творчості.

У результаті аналізу даних проведеного дослідження за тестом визначення ступеня сформованості творчих здібностей дітей можна сказати, що 4 дітей мають середній ступінь сформованості (58%),

високий – 1 дитина (14%), достатній – 1 дитина (14%) та низький ступінь - також одна дитина (14%). Розроблено рекомендації учителям, батькам, психологам щодо роботи з обдарованими дітьми.

Рекомендації учителям та психологам направлені на використання в роботі надбань сучасної психологічної науки, на різнобічне дослідження обдарованих дітей, діагностування, підтримку та розвиток здібностей, на розробку спеціальних корекційно-розвивальних програм.

Здійснивши дослідження, нами було рекомендовано батькам якомога краще розуміти свою дитину та приймати її такою, якою вона є, створювати необхідні умови для розвитку її здібностей, спонукати дитину до виконання завдань, радіти її успіхам та намагатися не критикувати її невдачі. Натомість, психологам та вчителям рекомендуємо заохочувати дітей до самостійності, виокремлювати їхні успіхи, а також знаходити спільну мову з батьками обдарованих дітей, направляти батьків до підтримки здібностей їхніх дітей.

Таким чином, успішне розв'язання поставлених цілей у вихованні обдарованих дітей, підтримка та розвиток їхньої обдарованості прямо пов'язані з проблемою підвищення та покращення підготовки учителів і психологів, адже вони повинні мати певні знання та навички про особливості дитячої обдарованості, про характер її прояву, вміння спілкуватися з обдарованими дітьми та організувати навчальний процес з урахуванням особливостей кожної дитини тощо.

Отже, головною вимогою розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку є спільна діяльність педагогів і загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, а також родини, служб психологічної підтримки та допомоги, організація ними відповідного креативного мікросередовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 471 с.
2. Апостолова, Г. В. Робота з обдарованими дітьми. *Обдарована дитина*. 2006. № 1. С. 12-17.
3. Бабій, М. Ф. Розвиток креативності особистості як умова ефективності навчання. *Обдарована дитина*. 2011. № 7. С. 2-4.
4. Буров, О. Ю. Критерії та модель академічної обдарованості / О. Ю. Буров // *Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне* : матеріали круглого столу, м. Київ, 13 березня 2012 р. Київ, 2012. С. 6-9.
5. Волобуєва Т. Б. Розвиток творчої компетентності школярів : навч. посіб. Харків : Управління школою, 2005. 110 с.
6. Голуб, Т. Виховуємо обдарованих дітей. *Завуч*. 2004. № 22. С. 47-53.
7. Заброцька, С. Г. «Обдарованість» – риса тільки обдарованих?». *Обдарована дитина*. 2007. № 5. С. 48-54.
8. Засекіна, Л. В. Інтелект у структурі особистості обдарованої дитини. *Обдарована дитина*. 2006. № 2. С. 7-10.
9. Карне, М. Многогранность одарённости. *Одарённые дети*. 2004. № 7. С. 2-5.
10. Клименко В. В. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.
11. Коробка, Л. М. Деякі аспекти проявів обдарованості у дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2007. № 7. С. 56-59.

12. Круковська, І. М. Проблеми визначення видів обдарованості. *Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне* : матеріали круглого столу, м. Житомир, 22 січня 2012 р. Житомир, 2012. С. 6-9.
13. Кульчицька, О. І. Обдарованість: природа і суть. *Обдарована дитина*. 2007. № 1. С. 17-24.
14. Кульчицька, О. І. Творча обдарованість. Специфіка дитячої Обдарованості. *Обдарована дитина*. 2001. № 1. С. 6-8.
15. Лейтес, Н. С. О признаках детской одаренности. *Вопросы психологии*. 2003. № 4. С. 13-18.
16. Липова Л. А., Луценко Л. А., Морозова Л. Д. Специфіка навчання обдарованих дітей : навч. посіб. Харків : Рідна школа, 2003. 350 с.
17. Матюшкин, А. М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С. 29-33.
18. Музика, О. Л. «Як розвивати обдарованість і чи можна її втратити?». *Обдарована дитина*. 2006. № 3. С. 11-16.
19. Настенко, Н. Рекомендації щодо форм та методів роботи з обдарованими школярами. *Завуч*. 2000. № 6. С. 3.
20. Неделевич, В. Ю. Психологічний супровід обдарованих учнів. *Обдарована дитина*. 2010. № 6. С. 30-33.
21. Онацький, В. М. Спостереження як метод діагностики обдарованості. *Обдарована дитина*. 2006. № 5. С. 22-30.
22. Палій А. А. Диференціальна психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
23. Пашнєв Б. К. Психодіагностика обдарованості : навч. посіб. Харків : Вид. група «Основа» : «Тріада+», 2007. 128с.
24. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. / За ред. Ю. Л. Трофімова. К. : Либідь, 1999. 558 с.

25. Рудько, Г. Стратегії успішної роботи з обдарованими дітьми. *Завуч*. 2014. № 15 (537). С. 4-10.
26. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2004. 288 с.
27. Савенков А. И. Одаренный ребенок дома и в школе : учеб. пособ. Екатеринбург : У-Фактория, 2004. 272 с.
28. Сігітов, О. Навчання і виховання обдарованих дітей. *Початкова школа*. 1993. № 10. С. 6.
29. Сисоєва, С. О. Творча педагогічна діяльність вчителя: ознаки і методи. *Обдарована дитина*. 2005. № 4. С. 6-14.
30. Слободенюк, Л. І. Особливості пам'яті дітей з підвищеними розумовими здібностями. *Практична психологія і соціальна робота*. 2000. № 8. С. 43-46.
31. Сущенко, Т. І. Характерні особливості обдарованих дітей. *Початкова школа*. 1994. № 2. С. 10-11
32. Туриніна О. Л. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : МАУП, 2007. 157 с.
33. Туров, М. П. «Обдаровані винахідники: хто вони?». *Практична психологія та соціальна робота*. 2008. № 10. С. 68-72.
34. Тушева, В. Формувати творчу активність учнів. *Рідна школа*. 1998. № 4. С. 67-69.
35. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования : учеб. пособ. Санкт-Петербург : СПб, 2002. 272 с.
36. Чернишова, Д. Організація роботи з обдарованими учнями. *Обдарована дитина*. 2001. № 7. С. 4-7.
37. Шаповал Т. Обдаровані діти: діагностика та супровід : навч. посіб. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
38. Штагер, О. Шукаємо обдаровану дитину. *Директор школи*. 2010. № 40. С.27-30.

39. Шумакова, Н. Б. Междисциплинарный подход к обучению одаренных детей. *Вопросы психологии*. 2005. № 1. С. 34.

40. Щорс, В. В. Работа з обдарованими дітьми в загальноосвітній школі. *Шкільний світ*. 2008. № 10. С. 12-15.

41. Щорс, В. В. Розвиток обдарованої дитини. *Позашкільна освіта*. 2012. № 11. С. 7-14.

42. Юркевич В. С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность : учеб. пособ. Москва : Просвещение, 1996. 96 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Лист запитань до тесту за методикою Хаана і Каффа

1. Схильний(а) до логічних міркувань, здатний(а) оперувати абстрактними поняттями.
2. Нестандартно мислить і часто пропонує несподівані, оригінальні рішення.
3. Вчиться дуже швидко, все "схоплює на льоту".
4. У малюнках немає одноманітності. Оригінальний(а) у виборі сюжетів. Зазвичай зображує багато різних предметів, людей, ситуацій.
5. Проявляє великий інтерес до музичних занять.
6. Любить складати (писати) розповіді або вірші.
7. Легко входить в роль будь-якого персонажа: людини, тварини.
8. Цікавиться механізмами і машинами.
9. Ініціативний(а) в спілкуванні з однолітками.
10. Енергійний(а), справляє враження дитини, що потребує великого об'єму рухів.
11. Проявляє великий інтерес і виняткові здібності до класифікації.
12. Не боїться нових спроб, прагне завжди перевірити нову ідею.
13. Швидко запам'ятовує почуте і прочитане без спеціального заучування, не витрачає багато часу на те, що потрібно запам'ятати.
14. Стає вдумливим(ою) і дуже серйозним(ою), коли бачить гарну картину, чує музику, бачить незвичайну скульптуру, красиву (художньо виконану) річ.
15. Чуйно реагує на характер і настрій музики.
16. Може легко побудувати розповідь, починаючи від зав'язки сюжету і закінчуючи вирішенням будь-якого конфлікту.

17. Цікавиться акторською грою.
18. Може ремонтувати зіпсовані прилади, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів.
19. Зберігає упевненість в оточенні незнайомих людей.
20. Любить брати участь у спортивних іграх і змаганнях.
21. Вміє добре викладати свої думки, має великий словниковий запас.
22. Винахідливий(а) у виборі і використанні різних предметів (наприклад, використовує в іграх не тільки іграшки, але й меблі, предмети та інші засоби).
23. Знає багато про такі події і проблеми, про які його(її) однолітки зазвичай не знають.
24. Здатний(а) складати оригінальні композиції з квітів, малюнків, каменів, марок, листівок і т.д.
25. Добре співає.
26. Розповідаючи про щось, вміє добре дотримуватися вибраного сюжету, не втрачає основної думки.
27. Мінняє тональність і вираження голосу, коли зображує іншу людину.
28. Любить розбиратися в причинах несправності механізмів, любить загадкові поломки і питання, що спонукають до пошуку відповіді.
29. Легко спілкується з дітьми та дорослими.
30. Часто виграє в однолітків у різних спортивних іграх.
31. Добре вловлює зв'язок між однією подією та іншою, між причиною і наслідком.
32. Здатний(а) захопитися, "поринути з головою" в завдання чи заняття, що його(її) цікавить.

33. Випереджає своїх однолітків з навчання на рік або на два, тобто реально міг(могла) би вчитися в більш старшому класі, ніж вчиться зараз.

34. Любить використовувати який-небудь новий матеріал для виготовлення іграшок, колажів, малюнків, при будівництві дитячих будиночків на ігровому майданчику.

35. У гру на інструменті, у пісню чи танець вкладає багато енергії і почуттів.

36. Дотримується лише необхідних деталей в розповідях про події, все неістотне відкидає, залишає головне, найбільш характерне.

37. Розігруючи драматичну сцену, здатний(а) зрозуміти і зобразити конфлікт.

38. Любить малювати різні схеми.

39. Уловлює причини вчинків інших людей, мотиви їхньої поведінки. Добре розуміє недомовлене.

40. Бігає швидше за всіх в дитячому садочку, в класі.

41. Любить розв'язувати складні завдання, що потребують розумового зусилля.

42. Здатний(а) по-різному підійти до однієї і тієї ж проблеми.

43. Проявляє яскраво виражену, різнобічну допитливість.

44. Охоче малює, ліпить, створює композиції, що мають художнє призначення (прикраси для будинку, одягу і т.д.), у вільний час, без спонукання дорослих.

45. Любить музичні записи. Прагне піти на концерт або в місце, де можна слухати музику.

46. Вибирає у своїх розповідях такі слова, які добре передають емоційні стани героїв, їх переживання та почуття.

47. Схильний(а) передавати почуття через міміку, жести, рухи.

48. Читає (любить, коли йому(їй) читають) журнали і статті про створення нових приладів, машин, механізмів.

49. Часто керує іграми і заняттями інших дітей.
50. Рухається легко, граціозно. Має хорошу координацію рухів.
51. Спостережливий(а), любить аналізувати події і явища.
52. Здатний(а) не тільки пропонувати, а й розробляти власні і чужі ідеї.
53. Читає книги, статті, науково-популярні видання з випередженням своїх однолітків на рік або два.
54. Звертається до малюнка або ліплення для того, щоб висловити свої почуття і настрої.
55. Добре грає на музичному інструменті.
56. Вміє передавати в розповідях такі деталі, які важливі для розуміння події (що зазвичай не вміють робити однолітки), і в той же час не випускає основної лінії подій, про які розповідає.
57. Прагне викликати емоційні реакції у інших людей, коли про щось із захопленням розповідає.
58. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто замислюється про це.
59. Схильний(а) приймати на себе відповідальність, що виходить за рамки, характерні для його(її) віку.
60. Любить ходити в походи, грати на відкритих спортивних майданчиках.
61. Здатний(а), довго утримувати в пам'яті символи, літери, слова.
62. Любить пробувати нові способи вирішення життєвих завдань, не любить вже випробуваних варіантів.
63. Вміє робити висновки і узагальнення.
64. Любить створювати об'ємні зображення, працювати з глиною, пластиліном, папером і клеєм.
65. У співі і музиці прагне виразити свої відчуття і настрої.
66. Схильний(а) фантазувати, намагається додати щось нове і незвичайне, коли розповідає про щось вже знайоме і відоме всім.

67. З великою легкістю драматизує, передає почуття і емоційні переживання.

68. Проводить багато часу над конструюванням і втіленням власних "проектів" (моделі літальних апаратів, автомобілів, кораблів).

69. Інші діти вважають за краще вибирати його(її) як партнера по іграх і заняттях.

70. Віддає перевагу проведенню вільного часу в рухливих іграх (хокей, баскетбол, футбол і т. д.).

71. Має широке коло інтересів, ставить багато питань про походження і функції предметів.

72. Продуктивний(а), чим би не займався(лася) (малювання, написання історій, конструювання тощо), здатний(а) запропонувати велику кількість найрізноманітніших ідей і рішень.

73. У вільний час любить читати науково-популярні видання (дитячі енциклопедії та довідники) більше, ніж читає художні книги (казки, детективи та ін.).

74. Може висловити свою власну оцінку творам мистецтва, намагається відтворити те, що йому(їй) сподобалося, в своєму малюнку, іграшці, скульптурі.

75. Складає власні оригінальні мелодії.

76. Вміє в оповіданні зобразити своїх героїв дуже живими, передає їх характер, почуття, настрої.

77. Любить ігри-драматизації.

78. Швидко і легко освоює комп'ютер.

79. Володіє даром переконання, здатний(а) вселяти свої ідеї іншим.

80. Є фізично витривалішими(ою), ніж однолітки.

Обробка результатів

Порахуйте кількість плюсів і мінусів по вертикалі (плюс і мінус взаємно скорочуються). Результати підрахунків напишіть внизу, під кожним стовпцем. Отримані суми балів характеризують оцінку ступеня розвитку у дитини наступних видів обдарованості:

1. інтелектуальна;
2. творча;
3. академічна (наукова);
4. художньо-образотворча;
5. музична;
6. літературна;
7. артистична;
8. технічна;
9. лідерська;
10. спортивна.

Бали:

10 – 16 балів – чітко виражений рівень певного виду обдарованості;

5 – 9 балів – середньо виражений рівень;

0 – 4 балів – не виявлено.

Лист відповідей

1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
11		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
21		22		23		24		25		26		27		28		29		30	
31		32		33		34		35		36		37		38		39		40	
41		42		43		44		45		46		47		48		49		50	
51		52		53		54		55		56		57		58		59		60	
61		62		63		64		65		66		67		68		69		70	
71		72		73		74		75		76		77		78		79		80	

мітко

Лист відповідей

Богарова А.

1	0	2	+	3	+	4	+	5	+	6	-	7	+	8	-	9	+	10	+
11	-	12	0	13	-	14	0	15	0	16	0	17	++	18	-	19	0	20	-
21	0	22	+	23	0	24	0	25	+	26	+	27	++	28	-	29	+	30	0
31	0	32	0	33	-	34	-	35	+	36	0	37	+	38	-	39	0	40	0
41	0	42	0	43	+	44	+	45	0	46	0	47	0	48	-	49	-	50	+
51	+	52	-	53	-	54	-	55	-	56	0	57	+	58	-	59	-	60	+
61	0	62	-	63	0	64	++	65	+	66	+	67	++	68	-	69	+	70	-
71	+	72	+	73	-	74	0	75	-	76	0	77	+	78	0	79	-	80	+
	1		1		0		2		2		1		10		0		0		2

не вивчено

Новосітський В.

Лист відповідей

1	0	2	0	3	x	4	0	5	0	6	0	7	0	8	++	9	0	10	0
11	-	12	0	13	++	14	0	15	0	16	x	17	0	18	+	19	0	20	+
21	0	22	x	23	0	24	0	25	0	26	xx	27	0	28	0	29	0	30	0
31	0	32	0	33	-	34	0	35	0	36	0	37	0	38	0	39	0	40	x
41	0	42	0	43	0	44	0	45	-	46	0	47	-	48	-	49	-	50	0
51	0	52	-	53	-	54	-	55	-	56	0	57	0	58	-	59	-	60	x
61	0	62	-	63	0	64	x	65	-	66	-	67	0	68	-	69	x	70	0
71	0	72	0	73	-	74	-	75	-	76	0	77	0	78	0	79	0	80	0
	0		0		0		0		0		2		0		0		0		3

не вивчено

Лист відповідей

Ліанчишин В.

1	+	2	0	3	0	4	0	5	0	6	+	7	0	8	++	9	+	10	0
11	-	12	+	13	+	14	0	15	0	16	0	17	-	18	+	19	+	20	-
21	+	22	+	23	0	24	0	25	-	26	0	27	-	28	0	29	+	30	-
31	0	32	+	33	-	34	0	35	-	36	-	37	0	38	0	39	0	40	-
41	0	42	0	43	0	44	0	45	-	46	-	47	0	48	-	49	-	50	-
51	+	52	-	53	-	54	-	55	-	56	0	57	0	58	-	59	-	60	0
61	0	62	-	63	0	64	+	65	-	66	+	67	0	68	-	69	+	70	0
71	0	72	0	73	-	74	0	75	-	76	-	77	0	78	++	79	-	80	-
	2		1		0		0		0		0		0		2		1		0

середньо

Лист відповідей

Канко М.

1	+	2	+	3	+	4	0	5	0	6	0	7	0	8	-	9	+	10	0
11	-	12	+	13	+	14	0	15	0	16	+	17	0	18	-	19	+	20	0
21	+	22	0	23	0	24	0	25	+	26	+	27	0	28	-	29	+	30	0
31	0	32	+	33	-	34	0	35	+	36	0	37	0	38	+	39	+	40	+
41	0	42	0	43	0	44	0	45	+	46	+	47	0	48	0	49	0	50	+
51	+	52	+	53	+	54	+	55	+	56	+	57	0	58	-	59	-	60	+
61	+	62	+	63	0	64	+	65	+	66	+	67	0	68	-	69	-	70	0
71	0	72	-	73	-	74	+	75	+	76	0	77	0	78	0	79	-	80	0
	3		4		1		4		6		5		0		0		1		3

середньо

Лист відповідей

Тарасюта Д.

1	0	2	0	3	0	4	0	5	0	6	0	7	+	8	++	9	+	10	+
11	-	12	+	13	+	14	0	15	0	16	+	17	+	18	+	19	+	20	+
21	+	22	+	23	0	24	0	25	0	26	+	27	+	28	0	29	+	30	0
31	0	32	0	33	-	34	0	35	0	36	-	37	0	38	0	39	0	40	+
41	0	42	0	43	+	44	+	45	-	46	-	47	0	48	-	49	-	50	0
51	+	52	-	53	-	54	-	55	-	56	0	57	0	58	-	59	-	60	+
61	0	62	-	63	0	64	+	65	-	66	+	67	+	68	-	69	+	70	+
71	+	72	+	73	-	74	-	75	-	76	+	77	+	78	+	79	0	80	0
	2		1		0		0		0		2		5		1		2		5

Додаток В

Результати дослідження за методикою Хаана і Каффа

№ з/п	Вид обдарованості:	%
1	Інтелектуальна	20
2	Творча	20
3	Академічна	10
4	Художньо-образотворча	20
5	Музична	20
6	Літературна	30
7	Артистична	40
8	Технічна	0
9	Лідерська	20
10	Спортивна	30

Додаток Г

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.		
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.		
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.		
6	Ніколи не намагаюся змінити взаєностосунки з товаришами .		
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.		
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.		
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.		
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.		
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.		
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .		
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.		
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.		

Інструкція з обробки даних анкетування: номери запитань анкети записуються у вигляді двох стовпчиків.

За кожну відповідь «так» на запитання 3,5,8,9,10,11,13,15,16,19 і відповідь «ні» на запитання 1,2,4,6,7,12,14,17,18,20 виставляють 2 бали. Результати додаються. Ступінь сформованості творчих здібностей визначається так:

- від 40 до 30 балів, то цей ступінь високий;
- 29 – 19 – достатній;
- 18 – 9 – середній;
- 8 – 0 – низький.

Додаток Д

Приклади проходження тесту визначення ступеня сформованості
творчих здібностей дітей

Тарасюта Д.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.	✓		0
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.	✓		2
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		0
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємовідносини з товаришами.	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висунення ідей, пропозицій, хоч мав їх.		✓	2
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		✓	0
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.	✓		2
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.	✓		2
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.		✓	2
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки.	✓		0
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.		✓	2

20 балів - достатній рівень

Танчишин В.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.	✓		0
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		✓	0
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємостосунки з товаришами .	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.		✓	2
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		✓	0
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.		✓	0
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.	✓		2
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.		✓	2
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .	✓		0
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.		✓	2

16 балів - середній рівень

Вайда 3.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.	✓		0
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		✓	0
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.	✓		0
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємовідносини з товаришами.	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висунування ідей, пропозицій, хоч мав їх.		✓	2
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.	✓		2
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.	✓		2
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.	✓		2
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.		✓	2
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки.		✓	2
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.	✓		0

18 балів - середній рівень

Новохітський В.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.		✓	2
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.	✓		0
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.	✓		2
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємостосунки з товаришами .	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.	✓		0
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		✓	0
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.		✓	0
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.	✓		2
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.	✓		0
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .	✓		0
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.		✓	2

16 балів - середній рівень

Бочарова А.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.		✓	2
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		✓	0
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємостосунки з товаришами .	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.	✓		0
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		✓	0
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.	✓		2
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.		✓	0
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.	✓		0
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .	✓		0
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.		✓	2

14 балів - середній рівень

Костяева Н.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.		✓	2
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		✓	0
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаєностосунки з товаришами .		✓	2
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.		✓	2
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.	✓		2
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.	✓		2
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.	✓		2
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.		✓	2
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.		✓	2
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.	✓		2
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.	✓		2
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .		✓	2
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.	✓		0

30 балів - високий рівень

Маринка Т.

Тест визначення ступеня сформованості творчих здібностей дитини

№	Питання	Так	Ні	
1	Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей і умов.	✓		0
2	Мені подобається розв'язувати типові, стандартні задачі.	✓		0
3	Мені здається, що я з більшим бажанням створював би чи конструював нове, ніж поліпшував чи удосконалював старе.		✓	0
4	У більшості випадків я дію самостійно, без допомоги та підказок друзів чи старших.		✓	2
5	Звичайно я обачливий, коли маю справу з колективом.	✓		2
6	Ніколи не намагаюся змінити взаємостосунки з товаришами .	✓		0
7	Нерідко я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоч мав їх.	✓		0
8	Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні розв'язки задач.		✓	0
9	Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.		✓	0
10	Для мене характерне прагнення реалізувати одночасно кілька ідей, вирішувати разом кілька проблем.		✓	0
11	Нерідко я вступаю в суперечку з ровесниками або старшими.		✓	0
12	Як правило, я легко згоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.	✓		0
13	У мене часто виникають оригінальні ідеї.		✓	0
14	Мені подобається виконувати роботу за розробленим планом, схемою, інструкцією.	✓		0
15	Я завжди охоче поширюю, пропагую нові ідеї.		✓	0
16	Я буду виконувати роботу по-новому, хоча знаю, що мене можуть не зрозуміти товариші, старші.		✓	0
17	Я звичайно працюю без суттєвих змін, відхилень від рекомендацій, що дають учителі, батьки .	✓		0
18	Мені нерідко доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями, авторитетами.		✓	2
19	Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.	✓		2
20	Я завжди відстоюю свою точку зору.	✓		0

8 балів - низький рівень

Додаток Е

Результати дослідження за тестом визначення ступеня
сформованості творчих здібностей дітей

Клас	Рівень сформованості творчих здібностей			
	Низький	Середній	Достатній	Високий
1	14%	58%	14%	14%

Додаток Ж
КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Щербачук Людмила Вікторівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
  - самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
  - не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;
  - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
  - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
  - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
  - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
  - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата) 10.11.2020 р. _____
(підпис)

_____ Людмила
Щербачук
(ім'я, прізвище)